

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ З ІНОЗЕМЦЯМИ**SOME PROBLEMS OF REGISTRATION OF MARRIAGE
OF CITIZENS OF UKRAINE WITH FOREIGNERS**

Мартинюк О.В., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Клапоушак Д.С., здобувачка II курсу юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті визначаються особливості державної реєстрації шлюбу громадян України з іноземцями відповідно до норм чинного національного законодавства. Наголошується, що характерною особливістю перших двох десятиліть нового тисячоліття стало прискорення глобалізації, зростання міграції населення, тому досить поширеними стали шлюби між громадянами України та іноземцями. Ця думка підтверджується статистичними даними.

Встановлено, що правовою основою державної реєстрації шлюбу громадян України з іноземними громадянами є відповідні положення Конституції України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Міністерства юстиції України, у окремих випадках – норми розпорядження Кабінету Міністрів України «Про запровадження пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» та наказу Міністерства юстиції України «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу».

Визначено, що умовами укладення шлюбу є обставини, необхідні для державної реєстрації укладення шлюбу громадян України з іноземцями і визнання його дійсним, тобто таким, що має юридичну природу. Основними умовами укладення шлюбу згідно положень національного законодавства є добровільність, а також досягнення особами, які мають намір взяти шлюб, шлюбного віку. Законодавством України встановлений перелік документів, необхідних для проведення державної реєстрації шлюбу між громадянами України та іноземцями. Це, передусім, оригінал паспорту (або інший паспортний документ іноземця); документ, що посвідчує законність перебування на території України; а також легалізована довідка щодо сімейного стану, яка підтверджує відсутність іншого зареєстрованого шлюбу. Починаючи з 2016 року у рамках реалізації пілотного проекту «Шлюб за добу» («Шлюб за 24 години») громадяни України отримали право на скорочену процедуру державної реєстрації шлюбу з іноземцями.

Ключові слова: шлюб, іноземець, державна реєстрація шлюбу, Сімейний кодекс України, шлюб за добу.

The article defines the features of state registration of marriage of citizens of Ukraine with foreigners in accordance with current national legislation. It is noted that a characteristic feature of the first two decades of the new millennium was the acceleration of globalization, increasing migration, so marriages between Ukrainian citizens and foreigners have become quite common. This opinion is confirmed by statistics.

It is established that the legal basis for state registration of marriage of Ukrainian citizens with foreign citizens are the relevant provisions of the Constitution of Ukraine, Family Code of Ukraine, Law of Ukraine "On State Registration of Civil Status Acts", Rules of State Registration of Civil Status in Ukraine, approved by the Ministry Justice of Ukraine, in some cases – the rules of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the introduction of a pilot project on state registration of marriage" and the order of the Ministry of Justice of Ukraine "On the implementation of a pilot project on state registration of marriage."

It is determined that the conditions for marriage are the circumstances necessary for the state registration of marriage of citizens of Ukraine with foreigners and its recognition as valid, ie as having a legal nature. The main conditions for marriage in accordance with the provisions of national law are voluntariness, as well as the achievement of the age of marriage of persons who intend to marry. The legislation of Ukraine establishes a list of documents required for state registration of marriage between citizens of Ukraine and foreigners. This is, first of all, the original passport (or other passport document of a foreigner); a document certifying the legality of stay on the territory of Ukraine; as well as a legalized certificate of marital status, confirming the absence of another registered marriage. Starting in 2016, as part of the pilot project "Marriage for a day" ("Marriage for 24 hours"), citizens of Ukraine received the right to a shortened procedure for state registration of marriage with foreigners.

Key words: marriage, foreigner, state registration of marriage, Family Code of Ukraine, marriage per day.

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми. Характерною особливістю перших двох десятиліть нового тисячоліття стало прискорення глобалізації, зростання міграції населення, тому досить поширеними стали шлюби між громадянами України та іноземцями. Статистичні дані свідчать, що лише протягом 2019 року на теренах нашої держави було зареєстровано 9720 шлюбів громадян України з іноземцями [2, с. 88]. Курс нашої держави на європейську інтеграцію, на наш погляд, лише буде збільшувати кількість таких шлюбів, відтак питання, пов'язані з процедурою державної реєстрації шлюбу громадян України з іноземцями набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо державної реєстрації шлюбу громадян України з іноземними громадянами були предметом наукових досліджень таких вчених-правників і правників-практиків, як С. Бідняк, І. Грибачова, Е. Дібрівіна, А. Дутко, Г. Зінченко, А. Степанюк та інші.

Метою статті є визначення особливостей державної реєстрації шлюбу громадян України з іноземцями відповідно до норм чинного національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Сім'я традиційно вважається одним із найважливіших соціальних інститутів, яка пройшла еволюцію від найдавніших часів і до сьогодення. Право на сім'ю нині відноситься до природних прав людини, яке, відповідно до ст. 4 Сімейного кодексу України (далі – СК України), включає право на створення сім'ї, право на проживання у сім'ї, а також право на повагу до свого сімейного життя [3].

Як зазначають дослідники, правові настанови внутрішнього сімейного права характеризуються своєю пов'язаністю з моральними і релігійними уявленнями, економічними, побутовими особливостями, історичним розвитком, соціальним рівнем, національною, етнічною та культурною специфікою, пов'язаністю з основними правовими принципами, які прірівнюють до основ публічного порядку тощо [4, с. 259].

Україна завжди була самобутньою країною із власними духовними і моральними пріоритетами. Дослідники завжди звертали увагу на історичні передумови щодо формування національних інститутів шлюбно-сімейного права, а також відзначали високий духовний рівень українського народу. Так, у його середовищі протягом

попередніх епох утверджувалося поважне ставлення до жінки, а тому поняття гуманності, рівності, справедливості, демократизму, гідності та чесності стали підґрунтям сучасного національного законодавства. Відтак вітчизняна правова система виробила власні юридичні конструкції щодо поняття та ознак шлюбу, відповідними вимогами до його укладення та державної реєстрації, в тому числі з іноземним елементом. Згідно ст. 26 Конституції України іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 21 СК України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Державна реєстрація шлюбу є обов'язковим елементом шлюбу, оскільки, за визначенням законодавця, встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства (ч. 1 ст. 27 СК України) [3].

Порядок державної реєстрації шлюбу в Україні визначається положеннями глави 4 розділу II СК України, ст. 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р. № 2398-VI [5], главою 2 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5 [6].

Відтак реєстрація шлюбу в Україні характеризується такими послідовними етапами. По-перше, чоловік і жінка, які мають намір узаконити свій союз, особисто подають до органу державної реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) заяву згідно затвердженого зразка. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 28 СК України заява про реєстрацію шлюбу подається особисто жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором. Таким чином, особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, вважаються нареченими. Якщо жінка і (або) чоловік не можуть через поважні причини особисто подати заяву про реєстрацію шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, то згідно ч. 3 ст. 28 СК України таку заяву, нотаріально засвідчену, можуть подати їх представники. Повноваження представника мають бути нотаріально засвідчені. Якщо реєстрація шлюбу у визначений день не відбулася, заява про реєстрацію шлюбу втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання (ч. 4 ст. 28 СК України) [3]. По-друге, у разі відсутності недоліків орган РАЦСу приймає заяву і знайомить заявників з правами і обов'язками подружжя, порядком проведення реєстрації. За погодженням із заявниками призначається дата реєстрації шлюбу. За загальним правилом, реєстрація шлюбу з іноземцем здійснюється після закінчення місячного строку, реєстрація шлюбу відбувається за участі обох заявників.

Як зазначає С. Бідняк, порівняно зі шлюбом між громадянами України процедура укладення шлюбу з іноземними громадянами в Україні набагато складніша [7, с. 137]. Законодавством України встановлений перелік документів, необхідних для проведення державної реєстрації шлюбу між громадянами України та іноземцями. Так, іноземець повинен надати до органу РАЦСу оригінал паспорту (або інший паспортний документ іноземця); документ, що посвідчує законність перебування на території України; а також легалізовану довідку щодо сімейного стану, яка підтверджує відсутність іншого зареєстрованого шлюбу. Іноземці, які перебували у зареєстрованому шлюбі, до визначеного пакету документів мають додатково подати оригінали з належним чином оформленими перекладами свідоцтво про розірвання шлюбу (його

аналог) або визнання його недійсним, що передбачені законодавством іноземної держави; судове рішення, якщо шлюб розривався в суді через наявність у сім'ї неповнолітніх дітей; документ про зміну прізвища, якщо особа після розірвання шлюбу не змінювала прізвище. В окремих випадках державні органи можуть зобов'язати іноземця надати довідку про громадянство, несудимість, стан здоров'я тощо [6].

Вітчизняні дослідники вказують, що у разі припинення попереднього шлюбу іноземця через смерть другого з подружжя таким документом є свідоцтво (витяг, довідка) про смерть, виданий компетентним органом відповідної держави. Отже, за офіційною інформацією компетентних органів іноземних держав, а також за практикою органів РАЦСу, остаточними документами, що підтверджують припинення попереднього шлюбу іноземців внаслідок його розірвання є: свідоцтво про розірвання шлюбу; рішення суду про розірвання шлюбу; свідоцтво (виписка) про одруження (шлюб) з позначкою про розірвання на підставі рішення суду; витяг (копія запису) з сімейної книги (з реєстру) про розлучення; довідка (виписка) про розірвання шлюбу (про акт розлучення); копія загальногромадянського паспорта з спеціальним штампом про розлучення; письмове свідчення під присягою, що посвідчується у присутності мулли нотаріусом (Республіка Пакистан) [8, с. 110-111].

Дійсність шлюбу передбачає дотримання певних умов укладення шлюбу, тобто передбачених національним законодавством обставин, які повинні обов'язково мати місце при укладенні шлюбу громадян України з іноземцями та за відсутності яких шлюб може визначитися недійсним. Умовами укладення шлюбу є обставини, необхідні для державної реєстрації укладення шлюбу громадян України з іноземцями і визнання його дійсним, тобто таким, що має юридичну природу.

Основною умовою укладення шлюбу є добровільність, що передбачено безпосередньо нормами ст. 24, 34 СК України. Так, взаємна згода жінки та чоловіка на укладення шлюбу має бути висловлена ними особисто, примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається, а реєстрація шлюбу через представника не допускається [3].

Іншою імперативною умовою укладення шлюбу є досягнення особами, які мають намір взяти шлюб, шлюбного віку. Так, згідно ст. 22 СК України шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу [3]. Відтак, іноземець, який не досяг шлюбного віку згідно вітчизняного законодавства, не може зареєструвати шлюб в органі реєстрації актів цивільного стану навіть тоді, якщо за законом (звичаям) держави його громадянства вступ у шлюб допускався б й у більш ранньому віці. Так, наприклад, у Франції шлюбний вік для чоловіків встановлений у віці 18 років, для жінок – 15 років; у Англії – 16 років за згодою батьків і 18 років без неї; в Італії – 16 років для чоловіків і 14 років для жінок; в Іспанії – 14 років для чоловіків і 12 років для жінок тощо. Однак у Франції, Англії та Італії шлюби неповнолітніх (до досягнення ними 21 року) можливі лише за згодою батьків або інших установлених у законодавстві осіб [4, с. 260, 262].

Для проведення реєстрації шлюбу громадян України з іноземцями неабияке значення має порядок перевірки законності перебування іноземця на теренах нашої держави. Дослідники вказують, що іноземець з дня реєстрації шлюбу повинен перебувати в Україні на законних підставах. Після отримання всіх вищезгаданих документів керівник відповідного підрозділу РАЦСу направляє до Державної міграційної служби (ДМС) запит, результатом якого має бути перевірено законність перебування громадянина іноземної держави в Україні та з'ясовано кількість днів, які він має до виїзду з України. За результатами перевірки

орган ДМС подає висновок щодо законності перебування такого іноземного громадянина в Україні з повідомленням про кількість днів, протягом яких він легально перебував на території України [7, с. 137]. Відзначимо, що шлюб із громадянином України є підставою для отримання іноземцем посвідки на проживання в Україні, яка через два роки може змінитися посвідкою на постійне проживання, а згодом і надати право бути прийнятим до громадянства України.

Починаючи з 2016 року в Україні почав реалізовуватися пілотний проект «Шлюб за добу» («Шлюб за 24 години») відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 року за № 502-р «Про запровадження пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» [9] та наказу Міністерства юстиції України від 27 липня 2016 року за № 2247/5 «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» [10]. Так, метою запровадження пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу було визначено апробацію європейських стандартів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, спрямованих на створення сприятливих умов для отримання фізичними особами адміністративних послуг у зазначеній сфері, та забезпечення реалізації гарантованого державою права на шлюб, зокрема для учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб [9]. Відтак громадяни України отримали право на скорочену процедуру державної реєстрації шлюбу з іноземцями.

Для державної реєстрації шлюбу за добу за участю громадянина України та іноземця заявникам варто обрати дату й час реєстрації шлюбу шляхом звернення до організатора з метою укладення відповідного договору (форма примірної угоди затверджена Міністерством юстиції України), а також завчасно підготувати та надати такі документи: паспорт громадянина України; паспорт (паспортний документ) іноземця; документ, що підтверджує законність перебування іноземця на території України. У випадку, якщо заявники або один з них раніше перебували у шлюбі, – документи, що підтверджують припинення попереднього шлюбу або визнання шлюбу недійсним (свідоцтво про розірвання шлюбу, рішення суду про розірвання шлюбу, про визнання шлюбу недійсним, яке набрало законної сили, свідоцтво про смерть одного з подружжя, висновок відділу РАЦС про анулювання актового запису про шлюб, який є недійсним тощо) [8, с. 107-108]. Документи, складені іноземною мовою, подаються разом з їх перекладами українською, засвідченими в установленому порядку (вірність документів має бути засвідчена дипломатичним представництвом або консульською установою України, посольством (консульством) держави, громадянином якої є іноземець, Міністерством закордонних справ, іншим відповідним органом цієї держави або нотаріусом).

Згідно положень розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 року «Про запровадження пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» уповноважений працівник органу державної реєстрації актів цивільного стану після проведення перевірки відомостей про заявників, зазначених у договорі про надання послуг з організації проведення державної реєстрації шлюбу, складає заяву про державну реєстрацію шлюбу та забезпечує проведення такої реєстрації у місці та у час, зазначені в заяві організатора державної реєстрації шлюбу. Державна реєстрація шлюбу проводиться уповноваженим працівником органу державної реєстрації актів цивільного стану у приміщенні організатора державної реєстрації шлюбу після підписання заявниками заяви про державну реєстрацію шлюбу шляхом складення актового запису про шлюб без використання Державного реєстру актів цивільного стану громадян з подальшим обов'язковим внесенням не пізніше наступного робочого

дня відомостей, зазначених в актовому записі про шлюб, до такого Реєстру відповідно до законодавства та видачі заявникам свідоцтва про шлюб. Свідоцтво про шлюб підписується уповноваженим працівником органу державної реєстрації актів цивільного стану та засвідчується печаткою такого органу [9].

Відзначимо, що окремі дослідники досить скептично ставляться до вищезгаданого нововведення. Так, на переконання Е. Дібрівної пришивдшена реєстрація шлюбу прямими порушеннями ст. 51 Конституції України, де зазначено, що держава наділена повноваженнями бути гарантом інституту сім'ї. Швидкий шлюб суперечить одному з базових принципів створення сім'ї – відповідальності. Дослідниця вказує, що рішення про одруження має бути виваженим, обміркованим і перевіреном часом. Слід щонайменше зберегти норму у 30 днів, передбачену чинним СК України. Це – час для наречених підготуватися до найважливішого кроку в житті; час для консультації з сімейними експертами, виявлення й усунення перешкод для шлюбу, проходження медичного обстеження (за бажанням). Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають підійти до процесу становлення своєї сім'ї відповідально та зважено, тому що це є основою їхнього подальшого життя. Ламання сімейного законодавства, а саме скорочення строків реєстрації та розірвання шлюбу, може мати катастрофічні наслідки в шлюбно-сімейних стосунках. Вважаємо запропоновані новації антисімейними й такими, що не відповідають інтересам держави та суспільства в контексті підтримки сім'ї, не сприяють забезпеченню стабільності в стосунках між жінкою та чоловіком, зазіхають на інтереси подружжя, їхніх дітей. Беручи до уваги необхідність захисту сім'ї як основи існування суспільства, упровадження прискореної процедури реєстрації шлюбу та розлучення є однозначно недоцільним і небезпечним [11].

Висновки. Проведене дослідження щодо окремих проблем реєстрації шлюбу громадян України з іноземцями дає підстави зробити такі висновки.

1. Правовою основою державної реєстрації шлюбу громадян України з іноземними громадянами є ст. 26 Конституції України, положення глави 4 розділу II СК України, ст. 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 р., глава 2 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р., у окремих випадках – норми розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.07.2016 р. «Про запровадження пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу», а також наказу Міністерства юстиції України від 27.07.2016 р. «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу».

2. Умовами укладення шлюбу є обставини, необхідні для державної реєстрації укладення шлюбу громадян України з іноземцями і визнання його дійсним, тобто таким, що має юридичну природу. Основними умовами укладення шлюбу є добровільність, а також досягнення особами, які мають намір взяти шлюб, шлюбного віку.

3. Законодавством України встановлений перелік документів, необхідних для проведення державної реєстрації шлюбу між громадянами України та іноземцями. Так, іноземець повинен надати до органу РАЦСу оригінал паспорту (або інший паспортний документ іноземця); документ, що посвідчує законність перебування на території України; а також легалізовану довідку щодо сімейного стану, яка підтверджує відсутність іншого зареєстрованого шлюбу. Іноземці, які перебували у зареєстрованому шлюбі, до визначеного пакету документів мають додатково подати оригінали з належним чином оформленими перекладами свідоцтво про розірвання шлюбу (його аналог) або визнання його недійсним, що передбачені законодавством іноземної держави; судові рішення, якщо шлюб розірвався

в суді через наявність у сім'ї неповнолітніх дітей; документ про зміну прізвища, якщо особа після розірвання шлюбу не змінювала прізвище. Ця вимога впливає із принципу одношлюбності (ст. 25 СК України). В окремих випадках державні органи можуть зобов'язати іноземця надати

довідку про громадянство, несудимість, стан здоров'я тощо. Починаючи з 2016 року у рамках реалізації пілотного проекту «Шлюб за добу» («Шлюб за 24 години») громадяни України отримали право на скорочену процедуру державної реєстрації шлюбу з іноземцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Грибачова І. П., Зінченко Г. С. Правові наслідки розірвання шлюбу з іноземцем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 88-90. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/20> (дата звернення: 22.04.2022).
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 22.04.2022).
4. Міжнародне приватне право : навчальний посібник / за ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. К. : Юрінком Інтер, 2005. 368 с.
5. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010, № 38, ст. 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
6. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 24.12.2010 № 3307/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
7. Бідняк С. С. Укладання та розірвання шлюбу з іноземцями. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 136–138. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/31>
8. Сімейне право України: підручник. За ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
9. Про запровадження пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.07.2016 р., № 502-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
10. Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу : Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2016 р., № 2247/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-16#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
11. Дібрівна Е. «Шлюб за 24 години» замість державної сімейної стратегії. *Юрист і закон*. 2016. Листопад. № 40. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009692 (дата звернення: 05.05.2022).